

БЎЛАЖАК ГЕОГРАФИЯ ФАНИ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Холиқова Маҳбуба Орифжоновна-Навоий давлат педагогика институти
география фани ўқитувчиси*

Ширинова Муқаддас- Навоий давлат педагогика институти ўқитувчиси

География таълими соҳасида ишлаб чиқарилган диафилмлар ва диапозитивлар кўпинча рангли қилиб чиқарилади, бу эса ўқувчиларни билим фаолиятини жадаллаштиради. Диафилмлардан фойдаланиб дарс ўтишда ўқитувчи қуйидаги талабларга жавоб бериш лозим: статистик проекция воситаларини дарс режасига киритиш; дарсни мақсадини ишлаб чиқиш; мавзу бўйича кадрларни танлаш. Танланган кадрлар (лавҳалар) ўқувчилар томонидан билимларини ўзлаштиришига ёки уларни мустаҳкамлашга имкон яратиш лозим; ўқувчиларни фикрлаш фаолиятини фаоллаштириш учун намоёниш қилинадиган лавҳага қуйидагича топшириқлар тузилади: саволларга жавоб беринг; чизмани тузинг; режа тузинг ва х.к.; намоёниш этиладиган лавҳа мавзунинг муҳим қирраларини очиб бермоғи лозим. Иккинчи даражали қисмларга камроқ эътибор берилиши зарур.

География дарсларида эпидоскоп ва кодоскоплардан фойдаланиш. География дарслари яхши ўтиш ва самарали бўлиши учун ўқитувчи турли манбалардан расмлар, чизмалар, хариталар, диаграммалар, жадваллар ва бошқа кўргазмалар маълумотларини намоёниш этиш учун йиғади. Мазкур материаллар эпидоскоп орқали намоёниш қилинади. Эпидоскоплар ҳар қандай манбалардан кесиб олинган материалларни экранда кўрсатиб берадиган аппаратдир. Эпидоскоп ёрдамида ўқувчиларга турли хил топшириқларни бажаришни талаб қилиш мумкин, ўқувчилар томонидан бажарилган ўй вазифаларни намоёниш қилиш мумкин (чизмалар, диаграммалар, ёзувсиз хариталар, жадвалларни тўлдириш ва х.к.) Эпидоскоп ёрдамида қисқа вақт ичида ўқувчилар дарс учун хомаси харита, чизмалар, диаграммалар, расмлар тайёрлашлари мумкин.

Эпидоскоп ёрдамида дарсни қизиқарли ўтиш мумкин. Таълим жараёнида кодоскоплар ҳам кенг қўлланилади. Бундай йирик форматли пленкали диапозитив лента – транспаралар кодоскоп орқали кўрсатилади. Дарсни тушунтириш давомида бундай диопозицияларга ёзиш, чизиш, турли хил белгилар қўйиш, етмаётган белгиларни чизиб қўйиш мумкин, алоҳида жадвалларни бўяб қўйиш ҳам мумкин. Дарсдан сўнг мазкур чизмаларни ўчириб ташлаш мумкин. Кодоскопни турли хил ёзувларни, чизмаларни, диаграммаларни намоёниш қилишда ҳам қўллаш мумкин. Бунда ўқитувчи чизган нарсалар экранда кўрсатилади. Мураккаб чизмаларни намоёниш қилишда ҳам кодоскоп катта аҳамиятга эга. Бундан ташқари ўқувчиларни ёзма жавобларни ҳам кодоскоп орқали кўрсатиш мумкин.

Телевидениядан географик дарсларда фойдаланиш Ҳозирги даврда кундалик турмушни ҳам, ўқишни ҳам телевидениясиз тасаввур қилиб бўлмайди. Илгаритдан телевиденияда ҳар бир фан бўйича махсус дарслар ўтказилар эди.

Алоҳида дарсларга, ҳайвонот оламига. Ўсимликларга, аҳолига ва унинг турмуш тарзига, турли давлатлар ва ҳудудлар табиатига бағишланган видеокассеталар кенг ёйилади. Шу муносабат билан телевиденияда фойдаланишини мазмуни ва шакллари ўзгаради. Телевидениядан фойдаланишни икки йўналишга бўлиш мумкин: кундалик телекўрсатувлардан фойдаланиш; видеокассеталардан фойдаланиш.

Кундалик телешиттиришлардан фойдаланиш учун теледастурлардан керакли дарс мавзусига мос тушадиган эшиттиришлар танлаб олинади ва улар видеокассетага ёзиб олинади. Мазкур видеокассетага ёзиб олинган материал керакли мавзунинг ўтишда намоёниш қилинади.

Тайёр видеокассеталардан фойдаланиш. география предметлари мавзулари бўйича видеокассеталар картотекасини ташкил қилиш мумкин. Ҳозирги даврда ҳар бир география хонасида албатта видеомагнитофонлар бўлиши зарур. Маълум бир мавзунинг ўрганаётганда унга мос бўлган видеокассета олиниб намоёниш қилиш мумкин.

География таълимида ахборот технологияларидан фойдаланиш. Умумтаълим мактабларида мактабларида ҳамда академик лицей ва касб-хунар коллежларини ахборотлаштириш замонавий таълимнинг барча соҳаларини энг муҳим ва долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Ҳозирги билим олишни ахборотлаштириш ва ахборот воситаларидан фойдаланишни ташкил этиш бўйича жуда кўп ишлар амалга оширилган. Умумтаълим мактабларида ахборотлаштириш мураккаб масалалардан ҳисобланади. Чунки ахборот воситаларини такомиллаштириш ва янгиларини ишлаб чиқиш бўйича мунтазам илмий-тадқиқот ва тажриба синов ишлари олиб борилади. Бунинг натижасида ахборот воситаларини янги моделлари вужудга келади. Шунинг учун ўқув муассасаларини ахборотлаштириш учун доимо ахборот воситаларини янгиланган туриш лозим. Бунинг учун эса моддий маблағлар зарур. Таълим соҳасини ахборотлаштириш натижасида қатор атама ва тушунчалар вужудга келади. Аммо мактабларда компьютерларни пайдо бўлиши билан вужудга келган тушунча ва атамалар бир текисда ва мазмунда эмас.

Компютер хоналарини 10 дан ортиқ компьютерлар бўлган, аммо уларни сифати, яъни кўрсаткичлари паст бўлган. Аммо олиб борилган тадқиқот ишлари шуни кўрсатадики умумтаълим мактабларида компьютерлаштириш натижасида таълим-тарбия жараёнида кескин ўзгаришлар содир бўлмади. Мазкур ҳол қуйидаги ҳолатларда номоён бўлган: а) ўқитиш ва мустақил ўқув фаолиятини технологиясини мотивацияси ўзгармади; б) ўқитувчи фаолиятини мотивацияси ўзгармади; в) ўқув жараёнини бошқариш технологияси ўзгармади; г) бу ерда гап XX – асрнинг 80- йилларидаги оммавий умумтаълим мактаблари ҳақида кетмоқда.

Чуқурлаштирилган махсус умумтаълим мактабларида дес таълим жараёнида катта ўзгаришлар содир бўлган. Кейинчалик амалий педагогикада компьютерларни қўллаш бўйича устивор йўналишлар шаклланди. Улар қуйидагиларда номоён бўлди: -информатика ва ҳисоблаш техникаси асосларини ўрганиш; - таълим жараёнида ахборот технологияларини қўллаш; -ахборот технологиялари ёрдамида таълим муассасаларини ва минтақавий таълим тизимларини бошқариш. Бу эса ахборот технологияларини қўллашни биринчи даражали ишлар қаторига қўшишга имкон беради. Ушбу соҳада олинган самаралар умумтаълим мактабларида компьютерлаштиришга кетган харажатларини қоплаши мумкин. Таълим жараёнини самарадорлигини оширишда янги таълим технологиялари катта аҳамиятга эга. Янги таълим технологиялари қуйидагиларга имкон беради: а) ҳар бир умумтаълим мактаблари ўқувчисида ўзининг шахсий таълим йўналишини ривожлантиради; б) ўқув жараёнини тубдан ўзгартиришга ва уни тизимли тафаккурлаш томонига лойиҳалашга имкон беради; в) ўқувчиларни билиш фаолиятини самарали ташкил қилишга имкон беради. Бундай ёндошиш компьютерни билиш воситасига айлантиради. Умумтаълим мактабларида компьютерларни ўрни қандай бўлиши деган савол таълимни компьютерлаштиришни дастлабки босқичларидаёқ қўйилган эди. Аммо компьютерларни ўрганишдан ундан фойдаланишга ўтиш жуда қийинчилик билан амалга оширилмоқда. Кўп ҳолларда география ва бошқа фанлардан ишлаб чиқилган компьютер технологиялари талабсиз қолиб кетади. Бунинг асосий сабабларидан бири уларни одатий дарсларни давоми бўлиб қолишидир. Электрон дарсликлар кўп ҳолларда дарсликларни бир нусхасига (копиясига) айланиб қолмоқда. Шунинг учун уларга талаб камроқ бўлиб қолмоқда. Уларни самарадорлиги тажрибали ўқитувчи самарадорлигидан юқори бўлмапти. Электрон дарсликларни ёки компьютер технологиясидан фойдаланишга талабни камайиб боришининг асосий сабабларидан бири ўқувчиларни замонавий таълим талаблари ва замонавий тамоиллар билан шахсга йўналтирилган ёндошиш ва синф-дарс тизимида фойдаланишга йўналтирилган дастурларни бир-бирига мос келмаслигидир.

Компютерларни янги авлодини яратиш билан янги технологиялар ишлаб чиқилади, шу билан бирга таълим технологиялари ҳам ишлаб чиқилади. Компютерда матн, чизма, аудио ва видео маълумотларни бирлаштириш ўқув маълумотлари сифатини кескин ошириб юборади. Компютерлар индустриясини ривожлантириш педагогик жараёнда инқилобий ўзгаришларни келтириб чиқарди. Унинг асосида эса ўқувчини индивидуал фаолиятини таъминлайдиган технологияларга ўтиш ётади. Бундай технологияларга ўтиш дастурий воситаларни яратиши билан боғлиқ. Яхлит компьютерлаштирилган предметли курсларда одатий дастурий асосномаларнинг айрим қисмлари сақлаб қолинади, улар эса умумтаълим мактаблари дарсликларини турли даражаларда қайтаришади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 1. Ата-Мирзаев О.Б. О современной системе географических наук. «География фанининг долзарб назарий ва амалий масалалари» – Тошкент: 2008.
2. Алимкулов Н.Р., Абдуллаев И.Х. «Амалий география» фанини соҳаларга йўналтириб ўқитиш методикаси (ЎМКХТМ ўқитувчилари учун методик қўлланма) – Тошкент: 2012
3. Алимкулов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ш.Холмуродов. «Амалий география» КХК учун ўқув қўлланма. Т. ТДПУ нашриёти, 2015
4. Алимкулов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ш.Холмуродов. «Амалий география» Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари учун электрон дарслик. –Т., 2015. 150 МВ.